

Kraków, 4 stycznia 2021 roku

Dr hab. Marek A. Dąbrowski, prof. UEK
Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie
Kolegium Ekonomii, Finansów i Prawa
Katedra Makroekonomii

**Recenzja rozprawy doktorskiej Pana mgra Piotra Michała Dybki
pt. „What determines international competitiveness of the economy? A panel data
approach” („Co kształtuje międzynarodową konkurencyjność gospodarki? Modelowanie
danych panelowych”) przygotowanej pod kierunkiem naukowym
Pana dra hab. Michała Rubaszka, prof. SGH**

Podstawy formalno-prawne sporządzenia recenzji

Podstawę prawną niniejszej recenzji stanowią ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r., poz. 1789) oraz rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 stycznia 2018 r. w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora (Dz. U. z 2018 r., poz. 261). Recenzję przygotowano w związku z uchwałą Rady Naukowej Dyscypliny Ekonomia i Finanse Szkoły Głównej Handlowej z dnia 4 listopada 2020 r. oraz informacją otrzymaną od Przewodniczącego Rady dra hab. Bogumiła Kamińskiego, profesora SGH.

Opis pracy

Recenzowana rozprawa została napisana w języku angielskim. Podzielono ją na siedem rozdziałów. Pierwszy z nich pełni rolę wprowadzenia, a ostatni – zakończenia. W rozdziale drugim przedstawiono metodologię zastosowaną w dysertacji. Kolejne trzy rozdziały poświęcono determinantom salda obrotów bieżących (rozdział trzeci), udziału w rynkach eksportowych (rozdział czwarty) oraz kursu walutowego (rozdział piąty). Przedmiotem badania w rozdziale szóstym była przydatność modeli kursu walutowego do prognozowania kursów pięciu głównych walut. Praca zawiera również aneks, bibliografię oraz streszczenie (także w języku polskim) i liczy 139 stron.

Cel badawczy oraz hipotezy badawcze zostały przedstawione w rozdziale pierwszym (wstęp). Za cel pracy uznano identyfikację determinant międzynarodowej konkurencyjności gospodarki. Sformułowano trzy hipotezy badawcze dotyczące potencjalnych źródeł międzynarodowej konkurencyjności gospodarki, uznając za nie kolejno: 1) zmiany dokonujące się kanałem względnego poziomu cen; 2) potencjał technologiczny i jakość kapitału ludzkiego; 3) jakość rozwiązań instytucjonalnych. Zgodnie z dodatkową hipotezą „jest możliwe, że istotne determinanty międzynarodowej konkurencyjności wśród krajów rozwiniętych różnią się nieco od tych w gospodarkach wschodzących” (s. 6).

W rozdziale pierwszym syntetycznie opisano także zastosowaną strategię empiryczną, trzy wybrane miary międzynarodowej konkurencyjności gospodarki, strukturę rozprawy i główny wniosek. Zgodnie z głównym wnioskiem „kluczowym wyznacznikiem międzynarodowej konkurencyjności [gospodarki] jest dobra polityka gospodarcza. Zwiększenie międzynarodowej konkurencyjności [gospodarki] jest procesem stopniowym, wymagającym bardziej zmian instytucjonalnych i technologicznych niż krótkookresowych dostosowań, ponieważ czynniki cenowe mają bardzo ograniczony skutek” (s. 9).

Rozdział drugi poświęcono na dokładniejsze omówienie zagadnień metodologicznych. W rozdziale wyjaśniono, że w pracy są stosowane regresje na danych panelowych, a wyniki są prezentowane z wykorzystaniem metody bayesowskiego uśredniania modeli (BMA). Metodę BMA nie tylko opisano, ale dodatkowo przedstawiono przykład jej zastosowania i interpretacji wyników. W końcowym podrozdziale przedstawiono krótką charakterystykę metody dynamicznego bayesowskiego uśredniania modeli (DMA).

Trzon rozprawy stanowią cztery rozdziały empiryczne, z których trzy powstały z wykorzystaniem innych opracowań: Dybka i Rubaszek (2017), Bierut i Dybka (2019), Dybka (2020). Stosowną informację na ten temat zawierają rozdziały trzeci, czwarty i szósty.

W rozdziałach trzecim, czwartym i piątym przedstawiono wyniki autorskich badań nad determinantami salda obrotów bieżących, udziału w rynkach eksportowych i kursu walutowego. Rozdziałom nadano bliźniaczą konstrukcję. Główne wnioski można ująć w kilku punktach:

- 1) czynniki międzyokresowe są ważniejszymi determinantami salda obrotów bieżących niż czynniki wewnątrzokresowe (s. 42);
- 2) kraje o wysokich dochodach mają łatwiejszy dostęp do międzynarodowych rynków finansowych i dlatego mogą łatwiej finansować inwestycje i wydatki państwa ze źródeł

zewnątrznych, natomiast w pozostałych krajach ważniejsza jest jakość rozwiązań instytucjonalnych (s. 42);

- 3) czynniki technologiczne mają silniejszy wpływ na udział w rynkach eksportowych niż czynniki cenowe (s. 68);
- 4) zarówno czynniki technologiczne, w tym wydatki na badania i rozwój, jak i czynniki instytucjonalne przyczyniają się do zmian struktury towarowej eksportu; ich poprawa przyczynia się do wzrostu udziału towarów wytworzonych przy wykorzystaniu bardziej zaawansowanych technologii i lepiej wykwalifikowanych pracowników (s. 68-69);
- 5) „istotnymi determinantami” kursu walutowego są *terms of trade*, dług sektora instytucji rządowych i samorządowych oraz PKB *per capita* (s. 80).

Rozdział szósty zawiera „dodatkowe uwagi związane z międzynarodową konkurencyjnością [gospodarki]”. Te uwagi odnoszą się do kwestii przydatności modelu kursu walutowego w prognozowaniu pięciu nominalnych kursów walutowych. W rozdziale wykorzystano odmienną strategię badawczą, a mianowicie zrezygnowano z ujęcia panelowego oraz zastosowano dynamiczne uśrednianie modeli. Ustalono, że zmienne makroekonomiczne nie powinny być traktowane jako „wskaźniki wyprzedzające zmian kursu walutowego”, a prognozowanie z ich wykorzystaniem nie dostarcza prognoz, które byłyby lepsze od prognozy naiwnej (błądzenie losowe) (s. 105). Jeśli jednak prognozy samych zmiennych makroekonomicznych są lepsze od bazujących na błądzeniu losowym, to moc prognostyczna modeli kursu walutowego wykorzystujących takie zmienne rośnie na tyle, że generowane są prognozy lepsze od prognozy naiwnej (s. 105).

W rozdziale ostatnim (podsumowaniu) przypomniane zostały wnioski cząstkowe zaprezentowane w poprzednich rozdziałach. W konkluzji stwierdzono, że „koncentracja polityków na konkurencyjności cenowej może być przesadzona” (s. 109). Za „kluczowe determinanty” międzynarodowej konkurencyjności gospodarki uznano „czynniki instytucjonalne jak również potencjał gospodarczy” (s. 109).

Ocena ogólna rozprawy

Recenzowana rozprawa została poświęcona determinantom międzynarodowej konkurencyjności gospodarki. Było to trudne zadanie przede wszystkim dlatego, że w literaturze ekonomicznej nie wypracowano konsensusu co do definicji międzynarodowej konkurencyjności gospodarki. W doktoracie przytoczono co prawda definicję stosowaną

w raportach Światowego Forum Ekonomicznego, ale uznano ją za „niepełną” (s. 7). Przyjęto, że „konkurencyjność międzynarodowa koncentruje się na produktywności”, a do jej zwiększenia potrzebny jest wzrost poziomu PKB i zatrudnienia (s. 7). Realizacja tych celów polityki ekonomicznej wymaga z kolei „unikania nierównowagi makroekonomicznej” (s. 7). To rozumowanie doprowadziło do wyboru trzech miar międzynarodowej konkurencyjności gospodarki. Podejście tego rodzaju można uznać za uzasadnione, choć należy zaznaczyć, że sama koncepcja międzynarodowej konkurencyjności gospodarki pozostała niezdefiniowana. Gdyby zdecydowano się na nieco bardziej pogłębione badania nad tytułową koncepcją, zapewne natrafiono by na poglądy formułowane w debacie toczącej się już w latach 90. XX w. Wyrazicielem jednego z nich był Paul Krugman, który stwierdził, że „konkurencyjność jest pustym słowem w odniesieniu do gospodarek narodowych. Obsesja na punkcie konkurencyjności jest zarówno zła, jak i niebezpieczna” (Krugman, 1994a, s. 44; zob. też Krugman, 1994b). Różnym stanowiskom w tej debacie został poświęcony jeden z numerów „Oxford Review of Economic Policy” (1996, vol. 12, no. 3). Biorąc pod uwagę trudność wynikającą z braku jednoznacznej definicji międzynarodowej konkurencyjności gospodarki, dokonane w rozprawie przesunięcie uwagi na koncepcję zewnętrznej równowagi makroekonomicznej należy ocenić pozytywnie.

Cel badawczy oraz hipotezy badawcze zostały sformułowane poprawnie, a struktura i treść rozprawy zostały podporządkowane realizacji celu oraz sprawdzeniu hipotez. Co prawda hipotezy nie zostały wyrażone wprost, ale możliwe jest ich wyinterpretowanie z postawionych w rozdziale pierwszym pytań badawczych. Wskazane byłoby jedynie odważniejsze formułowanie hipotez badawczych, jak również systematyczne odniesienie się do nich w zakończeniu rozprawy. Pozwoliłoby to zapewne nadać zakończeniu pracy inną formę – oprócz podsumowania, w którym w znacznej mierze powtórzono wnioski częściowe, w zakończeniu znalazłoby się stanowisko Autora dotyczące postawionych hipotez badawczych.

Do mocnych stron pracy zalicza się przemyślana i logiczna konstrukcja pracy. Rozdziały empiryczne zostały skonstruowane tak, że łatwo jest podążać za tokiem wyводу Autora. Czytelnik jest krótko informowany o teoriach ekonomicznych uzasadniających analizę empiryczną, a następnie przedstawiane są potencjalne determinanty międzynarodowej konkurencyjności gospodarki i odpowiednie dane. Główną część rozdziału zajmuje opis wyników wraz z analizą wrażliwości. Każdy rozdział kończą wnioski częściowe. O dojrzałości naukowej Autora świadczy nie tylko konstrukcja poszczególnych rozdziałów, ale także formułowanie ostrożnych wniosków.

Wykorzystane w rozprawie metody ekonometryczne zostały trafnie dobrane do problemu badawczego. Zastosowanie regresji panelowych wraz z metodą bayesowskiego uśredniania modeli pozwoliło na identyfikację tych determinant, które miały największą moc wyjaśniającą zmienność badanych miar międzynarodowej konkurencyjności gospodarki. Lektura pracy pozwala stwierdzić, że Autor posiada dobry warsztat badawczy i potrafi się nim swobodnie posługiwać przy prowadzeniu badań naukowych.

W pracy wykorzystane zostały stosunkowo duże zbiory danych. Największy z nich obejmował 101 krajów, dla których zgromadzono informacje o ok. 20 zmiennych w latach 2000-2014. Dane pochodziły z różnych baz danych (m.in. World Economic Outlook, World Development Indicators, Worldwide Governance Indicators). Zgromadzenie, uporządkowanie i wykorzystanie w regresjach panelowych takich zbiorów danych także świadczy o dojrzałości naukowej Autora rozprawy.

Na szczególną pochwałę zasługuje duża dbałość Autora o stronę formalną, dzięki czemu praca jest właściwie wolna od błędów w warstwie redakcyjnej. Błędy literowe i stylistyczne są bardzo nieliczne.

Podsumowując ogólną ocenę rozprawy należy stwierdzić, że w pracy przedstawiono oryginalne wyniki badań nad determinantami salda obrotów bieżących, udziału w rynkach eksportowych, nominalnego kursu walutowego, a także badań nad przydatnością modeli kursu walutowego do konstruowania prognoz. Rozprawa zawiera więc oryginalne rozwiązanie problemu naukowego.

Uwagi polemiczne

Przy lekturze każdej pracy naukowej nasuwają się zazwyczaj różne pytania i wątpliwości. Często jest tak, że im lepsza jest praca, tym chętniej czytelnik zastanawia się nad poruszonymi w niej zagadnieniami i formułuje własne uwagi, w tym także uwagi polemiczne. Tak jest również w przypadku recenzowanej rozprawy. Sformułowane poniżej uwagi zawierają w znacznej mierze wątpliwości, których wyjaśnienie pozwoliłoby wzmocnić i udoskonalić zawartą w rozprawie argumentację. Uwagi polemiczne podzielono na trzy grupy, na które składają się uwagi dotyczące: 1) struktury; 2) warstwy teoretycznej; 3) metodologii; 4) danych; 5) kwestii szczegółowych.

Ad 1) Przyglądając się strukturze rozprawy, zauważa się, że w pracy dominują zagadnienia metodologiczne i empiryczne. Wątki teoretyczne zostały krótko omówione w rozdziałach empirycznych (trzecim, czwartym i piątym). Tego rodzaju rozwiązanie trudno

jest uznać za optymalne, ponieważ stosunkowo nieliczne uwagi na temat międzynarodowej konkurencyjności gospodarki zostały ograniczone do trzech miar i rozproszone po całej pracy. Tytułowemu pojęciu należało poświęcić odrębny rozdział, w którym przedstawiono by nie tylko samo pojęcie międzynarodowej konkurencyjności gospodarki, ale także dotyczącej tej koncepcji kontrowersje (była o tym mowa wyżej). Bez wątplenia udałoby się wówczas uwzględnić w pracy różne definicje międzynarodowej konkurencyjności gospodarki (zob. np. Weresa, 2014; Pilarska, 2017), w tym także te, które pozwalają na operacjonalizację tego pojęcia na poziomie empirycznym. Przykładów dostarczają publikowane od wielu lat raporty Światowego Forum Ekonomicznego oraz International for Management Development. Tego rodzaju opracowania mogłyby dodatkowo posłużyć do wzbogacenia badanego w pracy zestawu potencjalnych determinant międzynarodowej konkurencyjności gospodarki.

Wątpliwości nasuwa włączenie do pracy treści zawartych w rozdziale szóstym. Rozdział poświęcono na ustalenie, w jakim stopniu modele kursu walutowego są przydatne w prognozowaniu kursów i czy główne determinanty „wybranych nominalnych kursów walutowych mogą się zmieniać się w czasie” (s. 81). Ta część dysertacji jest stosunkowo słabo powiązana z tematem – w pracy nie wyjaśniono związku prognozowania nominalnych kursów walutowych z międzynarodową konkurencyjnością gospodarki. Dodatkowe wątpliwości wiążą się z tym, że: a) analiza koncentruje się na nominalnym, a nie realnym kursie walutowym; b) inaczej niż w pozostałych rozdziałach, w których analizowano kilkadziesiąt krajów, bada się kursy walutowe pięciu głównych walut (krajów gospodarczo zaawansowanych); c) inaczej niż w pozostałych rozdziałach, nie stosuje się podejścia panelowego, lecz bada się kraje pojedynczo z wykorzystaniem znacznie dłuższych szeregów czasowych (dane kwartalne, 1980-2018). Wymienione w punktach a)-c) wątpliwości byłyby oczywiście nieistotne, gdyby recenzji poddawane było oddzielne opracowanie, na którego podstawie przygotowano rozdział.

Ad 2) Przechodząc do uwag na temat warstwy teoretycznej należy rozpocząć od stwierdzenia, że za „najogólniejszą miarę” międzynarodowej konkurencyjności gospodarki uznano saldo obrotów bieżących (s. 7) i analizie jego determinant poświęcono rozdział trzeci. Wątki teoretyczne dotyczące tej kwestii zostały przedstawione w sposób poprawny: uwzględniono podejście międzyokresowe, podejście bazujące na równowadze makroekonomicznej, a także empiryczne podejście Chinna i Prasada (2003). Właśnie to ostatnie można uznać za stanowiące podstawę do przeprowadzenia autorskiego badania determinant obrotów bieżących. Teoretyczna warstwa przeprowadzonego w rozdziale trzecim badania nasuwa jednak pewne wątpliwości.

Po pierwsze, Chinn i Prasad (2003) wielokrotnie podkreślali, że ich analiza odnosi się do średniookresowych determinant salda obrotów bieżących. Do identyfikacji zbioru potencjalnych determinant wykorzystali „perspektywę oszczędności i inwestycji” (s. 49), co z kolei można uzasadnić tożsamością wiążącą obroty bieżące z oszczędnościami i inwestycjami. W doktoracie nie określono natomiast horyzontu czasowego prowadzonej analizy. Kierując się częstością wykorzystanych danych (roczne), można by przypuszczać, że chodzi o determinanty krótkookresowe. Otrzymane wyniki empiryczne uznano jednak za wystarczające do „zakwestionowania przydatności metod obliczania niedopasowania kursu walutowego na podstawie nierównowagi obrotów bieżących, tak jak zaproponował Williamson (1994) w ramach [koncepcji] kursu walutowego równowagi fundamentalnej” (s. 34). To stwierdzenie oznacza zatem, że chodzić mogło o determinanty średniookresowe. Tej wątpliwości nie rozstrzygnięto w rozprawie.

Po drugie, wyrażony w rozprawie sceptycyzm wobec koncepcji Williamsona (1994) jest stosunkowo słabo uargumentowany. Oszacowanie normalnego salda obrotów bieżących wymaga uwzględnienia w analizie średniookresowych determinant oszczędności i inwestycji, nie zaś relacji między saldem obrotów bieżących a kursem walutowym, a na niej opiera się argumentacja w doktoracie. (Ta druga relacja jest badana jest w kolejnym etapie podejścia Williamsona). Chinn i Prasad (2003) przyznali, że wyizolowanie efektów średniookresowych jest trudną sprawą i zastosowali dane o różnej częstotliwości (średnie 25-letnie, średnie 5-letnie, dane roczne). W rozprawie wykorzystano jedynie dane roczne, więc trudno uznać otrzymane wyniki za odnoszące się do średniego okresu. Ponadto pominięto stanowisko Chinna i Prasada (2003) na temat przydatności normy oszczędnościowo-inwestycyjnej: »[...] analiza wskazuje poziomy [saldo] obrotów bieżących, które mogą być uznane za „normalne” dla danego kraju na podstawie szeregu jego cech makroekonomicznych, włączając stadium rozwoju, profil demograficzny, saldo budżetu państwa etc.« (s. 48). W świetle tych argumentów należy uznać, że otrzymanym w doktoracie wynikiem na temat salda obrotów bieżących nadano interpretację wykraczającą poza to, co faktycznie ustalono. Właściwsze byłoby na przykład podanie oszacowania normy oszczędnościowo-inwestycyjnej i odniesienie tych wyników do literatury (np. oszacowań otrzymanych przez MFW, o którym mowa na s. 71).

Po trzecie, choć Chinn i Prasad (2003) przyznali, że ich podejście ma charakter empiryczny, to jednak zauważyli, że nie jest ono „całkowicie ateoretyczne” (s. 49). Badali m.in., czy wyniki ich analizy pasują do hipotezy/teorii stadiów rozwoju, zgodnie z którą saldo obrotów bieżących wykazuje U-kształtny wzorec zmian. W doktoracie teorię tę uwzględniono

jedynie w bardzo wąskim zakresie, tj. przez włączenie do regresji poziomu PKB *per capita*. Nie było zatem możliwe uchwycenie ewentualnej nieliniowości postulowanej przez teorię (Chinn i Prasad w swoich regresjach mieli także kwadrat względnego dochodu, zob. np. s. 54-55). Pominięcie tej teorii jest o tyle zastanawiające, że jednym z celów rozdziału trzeciego była identyfikacja różnic co do determinant obrotów bieżących między krajami na różnym poziomie rozwoju. Ponadto w zakończeniu rozprawy podkreśla się znaczenie „czynników związanych z rozwojem ekonomicznym” (s. 106).

Po czwarte, niejasna pozostaje relacja między saldem obrotów bieżących a międzynarodową konkurencyjnością gospodarki. Przykładowo, czy ujemne saldo należy interpretować jako przejaw niskiej konkurencyjności? Odpowiedzi na tego rodzaju pytanie należałoby zapewne udzielić, kierując się wspomnianą teorią stadiów rozwoju bilansu płatniczego (zob. np. Ono, 2014). Analogiczna uwaga odnosi się do pozostałych miar międzynarodowej konkurencyjności gospodarki.

Po piąte, za zmienną objaśniającą uznano inwestycje („gross fixed investment to GDP ratio”). Jest to o tyle zastanawiające, że jednocześnie w zestawie zmiennych objaśniających uwzględnia się przecież determinanty inwestycji (i oszczędności). Warto dodać, że Chinn i Prasad (2003, s. 53-54) estymowali regresje analogiczne do podstawowej, przyjmując, że zmienną zależną (!) są inwestycje i oszczędności. Przyjęte w doktoracie podejście sprawia wrażenie, że estymowany jest fragment tożsamości (obroty bieżące, inwestycje oraz oszczędności sektora publicznego) i być może z tego wynika stosunkowo wysokie prawdopodobieństwo a posteriori włączenia do regresji inwestycji i oszczędności sektora publicznego (s. 32-33).

Ad 3) Zastosowane w pracy metody ekonometryczne zostały właściwie dobrane do problemu badawczego. Wskazane byłoby jednak dokładniejsze wyjaśnienie kilku kwestii. Po pierwsze, nie jest jasne, czy sprawdzono stopień integracji zmiennych (przynajmniej jednym z kilku testów panelowych) i czy estymowane równania były zbilansowane pod względem tego stopnia.

Po drugie, w rozdziałach trzecim i szóstym wykazano, że specyfikacja z opóźnioną zmienną objaśniającą (ujęcie dynamiczne) jest właściwa do opisu wykorzystywanych danych. W rozdziałach czwartym i piątym nie tylko nie zastosowano ujęcia dynamicznego, ale nawet nie wyjaśniono, dlaczego z niego zrezygnowano. Jest to zastanawiające zwłaszcza w kontekście badań nad determinantami kursu walutowego, ponieważ w rozdziale szóstym jednym z modeli,

którym poświęca się uwagę, jest model AR(4) (choć dla nominalnego kursu walutowego i tylko niektórych kursów).

Po trzecie, zastanawiająca pozostaje kwestia empirycznego ujęcia relacji między saldem obrotów bieżących i (realnym efektywnym) kursem walutowym. Na s. 27-28 wyjaśniono, jak kurs walutowy wpływa na saldo obrotów bieżących, natomiast wpływ salda obrotów bieżących na kurs walutowy objaśniono na s. 74. W związku z tym pojawia się pytanie, czy kwestię występowania sprzężenia zwrotnego (endogeniczność) uwzględniono na etapie estymacji. W pracy nie ma informacji na temat zastosowanych zmiennych instrumentalnych. Co więcej, ujemny znak współczynnika przy saldzie obrotów bieżących w regresji kursu walutowego (s. 79), jest niezgodny z oczekiwanym (s. 74) i może świadczyć o występowaniu odwróconej relacji.

Po czwarte, opis wykorzystanych narzędzi i technik ekonometrycznych zawiera stosunkowo niewiele odwołań do literatury. W rozdziale drugim odwołano się w sumie do dziesięciu opracowań. Co prawda można argumentować, że powściągliwość w tym zakresie jest zaletą, ale przynajmniej w dwóch miejscach powinny jednak zostać podane źródła. Chodzi o podrozdziały 2.3 i 2.5. W tym pierwszym jest odesłanie do zaledwie jednego opracowania, a w drugim nie przywołano żadnych źródeł. Cierpliwym czytelnik doczeka się odesłania do źródeł, ale w rozdziale szóstym.

Ad 4) Analiza empiryczna trzech miar międzynarodowej konkurencyjności gospodarki została przeprowadzona z wykorzystaniem bogatego zbioru danych. Jest to niewątpliwa zaleta części empirycznej. Lektura części empirycznej nasuwa jednak pytanie o to, dlaczego w każdym rozdziale wykorzystano odmienny zbiór danych. Analizy empiryczne zawarte w poszczególnych rozdziałach różnią się nie tylko zakresem geograficznym, ale także czasowym, a uwzględniając rozdział szósty – także częstością szeregów czasowych. Tych różnic w doktoracie się nie wyjaśnia, przez co rozdziały empiryczne sprawiają wrażenie połączonych w sposób mechaniczny. Rozprawa znacznie zyskałaby na spójności, gdyby zdecydowano się na analizę tej samej grupy krajów w wybranym przedziale czasowym. Tego rodzaju podejście pozwoliłoby na przeprowadzenie analizy porównawczej otrzymanych wyników i być może wyciągnięcie ważnych wniosków.

Ad 5) Biorąc pod uwagę, że przynajmniej niektóre opracowania stanowiące podstawę recenzowanej pracy będą publikowane, wskazano poniżej kilka kwestii szczegółowych, które warto uwzględnić w finalnych wersjach opracowań cząstkowych.

1. Należałoby wyjaśnić dokładniej takie kwestie, jak:

- a) pominięcie przy omawianiu determinant obrotów bieżących proeksportowego charakteru bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ) (s. 28), co jest niespójne z argumentacją na s. 48, gdzie stwierdzono, że większy zasób BIZ przyczynia się do wzrostu eksportu (ewentualny argument, że raz użyto strumienia, a raz zasobu nie rozwiązuje niespójności);
  - b) relacja między zawartym w rozprawie opisem stanowiska Chinna i Prasada (2003) dotyczącym zastosowania efektów stałych (dla krajów), a oryginałem: „[o]ur view is that, for understanding cross-country variation in current accounts, including fixed effects would *detract* from much of the economically meaningful parts of the analysis. As shown in Table 1, about 40 percent of the sample variation of the current account to GDP ratio is attributable to cross-section rather than time-series variation, for both industrial and developing countries. Thus, using FE estimators would *abstract* from much of the cross-country variation in current accounts that is, after all, the focus of this study” (Chinn i Prasad, 2003, s. 66 i 68, podkreślenia dodano). W świetle tego cytatu trudno jest uznać wyłączenie efektów stałych za „niekorzystne” (s. 26 doktoratu);
  - c) relacja między wielkością państwa (rządu) i eksportu: stwierdzono, że znak jest dodatni przy jednoczesnej tezie, że państwo może zaburzać alokację rynkową (s. 48);
  - d) relacja między ujęciem zmiennej zależnej w podrozdziale 4.2 (logarytm względnego eksportu) i ujęciem w części empirycznej (a także innych zmiennych);
  - e) to, że zmiana PKB *per capita* o 1000 USD miałyby zmienić kurs o 0,17% (s. 78), przy jednoczesnym twierdzeniu, że PKB *per capita* został wyrażony jako logarytm (zob. tabela 16, s. 75);
  - f) pogodzić cel rozdziału szóstego, tj. sprawdzenie, czy zmienne makroekonomiczne mogą być traktowane jako wyprzedzające wskaźniki zmian kursów walutowych (s. 105) ze stanowiącym teoretyczną podbudowę badania modelem kursu walutowego Engela i Westa (2005), o którym mowa w podrozdziale 6.1. Wydaje się, że doszło tu do odwrócenia perspektywy;
  - g) wartość, która służy do oddzielenia wysokiego i niskiego PIP w rozdziale szóstym (zob. np. określenia na s. 86).
2. W rozdziale trzecim warto przeprowadzić dodatkowe badanie nad determinantami obrotów bieżących, wyłączając z analizy kraje eksportujące ropę naftową. Z kolei w rozdziale piątym wskazane byłoby sprawdzenie, jak zmieniają się wyniki po usunięciu wzmiankowanych w pracy przypadków szczególnych (Turcja, Islandia).

3. Wskazane jest staranniejsze zapisywanie równań. Przykładowo:
  - a) równanie (13), które, jak można sądzić, pochodzi z pracy Moral-Benito i Roehn (2016, s. 164), różni się od oryginału;
  - b) wzór (24), s. 24 wydaje się zawierać niepoprawne indeksy czasowe (w świetle przyjętej w pracy konwencji dotyczącej zapisu zasobów);
  - c) opis równań (5), (6), (29) warto skorygować/uzupełnić;
  - d) podobnie nie jest jasne, czym z matematycznego punktu widzenia różni się równanie (37) od równania (38) (po uwzględnieniu równania 39) i dlaczego w równaniach (37), (38), (40), jest składnik losowy ϵ_t , skoro chodzi o prognozę, a nie wartość rzeczywistą.
4. Dane: warto dodać, czy wykorzystywane są wartości średnie, czy na koniec danego okresu. W rozdziale szóstym nie podano źródła, z którego pochodzą dane o kursach walutowych.
5. Zdanie o tym, że w „nie-konserwatywnym scenariuszu” nie ujawniono żadnej zmiennej o PIP powyżej 95% nie jest precyzyjne (s. 37). Taką zmienną jest zadłużenie brutto sektora publicznego (zob. tabela 5), przy czym znak nie zgadza się z oczekiwanym (s. 29).
6. Tabele: a) układ zmiennych w tabeli 2 wydaje się być przypadkowy; b) brak tabeli ze wskazaniem, które kraje zaliczono do grupy gospodarczo zaawansowanych, a które do gospodarek wschodzących (w przypadku klasyfikacji MFW status danego kraju nie jest niezmienny w czasie).

Konkluzja

Przechodząc do konkluzji, należy podkreślić, że ogólna ocena rozprawy doktorskiej jest jednoznacznie pozytywna. Na tę ocenę składają się następujące przesłanki:

- w rozprawie przedstawiono oryginalne rozwiązanie problemu badawczego, który polega na identyfikacji determinant trzech miar międzynarodowej konkurencyjności gospodarki,
- Autor wykazał się ogólną wiedzą teoretyczną w dyscyplinie ekonomia i finanse, w szczególności znajomością teorii i badań empirycznych dotyczących determinant salda obrotów bieżących, udziału w rynkach eksportowych i kursu walutowego,
- Autor wykazał się umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, o czym świadczy przeprowadzenie autorskich badań empirycznych z wykorzystaniem poprawnie dobranych do problemu naukowego metod ekonometrycznych.

- Autor wykazał się umiejętnością prowadzenia badań naukowych we współpracy z innymi naukowcami, o czym świadczy przygotowanie kilku opracowań we współautorstwie.

Wskazane w końcowej części recenzji uwagi polemiczne nie zmieniają pozytywnej oceny rozprawy doktorskiej. Gros tych uwag zostało sformułowanych z myślą, że zamierzeniem Autora jest publikacja wyników badań przedstawionych w doktoracie i w tym kontekście należy interpretować większość, być może nieco zbyt licznych, wątpliwości i uwag polemicznych wskazanych w recenzji.

Konkludując należy stwierdzić, że przedłożona do recenzji rozprawa doktorska spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim, sformułowane w ustawie z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r., poz. 1789), w związku z czym zasadne jest dopuszczenie Pana mgr Piotra Michała Dybki do kolejnych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.

Bibliografia

- Chinn, M. D. Prasad, E. S., 2003, Medium-term determinants of current accounts in industrial and developing countries: an empirical exploration. „Journal of International Economics”, 59, 47–76.
- Engel, C., West, K. D., 2005, Exchange rates and fundamentals. „Journal of Political Economy”, 113 (3), 485-517.
- Krugman, P. R., 1994a, Competitiveness: a dangerous obsession. „Foreign Affairs”, 73 (2), 28-44.
- Krugman, P. R., 1994b, Proving my point. „Foreign Affairs”, 73 (4), 198-203.
- Krugman, P. R., 1996, Making sense of the competitiveness debate. „Oxford Review of Economic Policy”, 12 (3), 17-25.
- Moral-Benito, E., Roehn, O., 2016, The impact of financial regulation on current account balances. „European Economic Review”, 81, 148–166.
- Ono, M., 2014, Examining the 'balance of payments stages' hypothesis. „Global Economy Journal”, 14 (3–4), 373–297.
- „Oxford Review of Economic Policy” (1996), 12 (3) – numer poświęcony międzynarodowej konkurencyjności gospodarki.
- Pilarska, C., 2017. Międzynarodowa konkurencyjność gospodarki polskiej na tle nowych krajów członkowskich Unii Europejskiej, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków.
- Weresa, M. A., red., 2014, Innovation, human capital and trade competitiveness. How are they connected and why do they matter?, Springer, Cham Heidelberg, New York, Dordrecht, London.
- Williamson, J., 1994, Estimates of FEERs, w: J. Williamson, red., Estimating equilibrium exchange rates, Washington, DC, Institute for International Economics.

